

ΑΡΙΣΤΕΙΔΗΣ ΣΤΕΡΓΕΛΛΗΣ

ΜΕΤΑΘΑΝΑΤΙΑ ΙΩΑΝΝΗ ΚΩΛΕΤΤΗ (ΓΥΡΩ ΑΠΟ ΤΗ ΜΕΓΑΛΗ ΙΔΕΑ)*

Ένα από τα θέματα της νεοελληνικής ιστορίας, στα όποια δέν φαίνεται να υπάρχει ένιαία άποψη και όμοφωνία, με άποτέλεσμα να δημιουργείται άμφιβολία και άβεβαιότητα θέσεων, είναι τὸ περιεχόμενο της πολιτικής ιδεολογίας και πρακτικής του Ιωάννη Κωλέττη (1787 ή 1788-1847)¹, στὸ όποιο συμπεριλαμβάνονται και οί πεποιθήσεις του για τὴ δυνατότητα άπελευθέρωσης τῶν Ἑλλήνων από τὸν τουρκικό ζυγό. Πρόκειται για τὴ μεγάλη ιδέα (πὸν γρήγορα διαμορφώθηκε σέ ιστορικό όρο), όπως διατυπώθηκε συνοπτικά από τὸν έκφραστή της στὸν βαρυσήμαντο λόγο του τῆς 14 (26ης) Ἰαν. 1844 πρὸς τὰ μέλη τῆς Ἐθνοσυνέλευσης πὸν συνήλθε μετὰ τὴν ἐπανάσταση τῆς 3ης Σεπτεμβρίου 1843². Αὐτὸ πὸν μᾶς ἐνδιαφέρει ἐδῶ, ἴσως και τὸ

*Μὲ βάση όμιλία του ὑπογράφοντος, πὸν σὲ πρώτη μορφή ἔγινε στὴ Θεοφάνειο αἴθουσα τῆς Πρέβεζας στὶς 31-8-1997, ὕστερα από πρόσκληση του Συλλόγου Σιρακιωτῶν τῆς πόλης, με τὴν εὐκαιρία τῆς συμπλήρωσης ἑκατὸν πενήντα χρόνων από τὸν θάνατο του Κωλέττη.

1. Για τὸ ἔτος τῆς γέννησής του βλ. τὴ διπλὴ μαρτυρία του ἴδιου στὶς δύο παραλλαγές τῆς αὐτόγραφης αὐτοβιογραφίας του στὴν ἔκδοση Ἀρχεῖο Ιωάννη Κωλέττη, ἐπιμ. Β. Πλαγιανάκου - Μπεκιάρη / Ἀ. Στεργέλλης, (Ακαδημία Ἀθηνῶν, Κέντρον Ἑρεῦνης τῆς Ἱστορίας του Νεωτέρου Ἑλληνισμοῦ), τ. Α΄, μέρος πρῶτο, Ἀθήνα 1996, σσ. κς΄ - λ΄, και μέρος δεύτερο, Ὅμοιότυπα Α΄, Β΄.

2. Ἡ τῆς 3ης Σεπτεμβρίου Ἐθνικὴ Συνέλευσις. Πρακτικά, Ἀθήνα <1844>, σ. 190. Τὸ κρίσιμο σημεῖο τῆς κωλεττικῆς ἀγόρευσης παραθέτει από τὴν περίληψη τῶν πρακτικῶν και σχολιάζει, ὄχι για πρώτη φορά, ὁ Κ. Θ. Δημαρᾶς, Ἑλληνικός ρωμαντισμός, ἐκδ. "Ἑρμῆς", Ἀθήνα 1985, σ. 404. Βιβλιογραφία του ἴδιου για τὸ χωρίο παραθέτει ἡ Ἑλλη Σκοπετέα, Τὸ "πρότυπο βασίλειο" και ἡ Μεγάλῃ Ἰδέα, Ἀθήνα 1988, σ. 257 (ὑποσ. 1). Ἱστοριοπολιτικὴ θεώρηση του ζητήματος από τὸν Θέμη Ἀστρινό (Δημ. Μπίτσιο), Ἡ Μεγάλῃ Ἰδέα του Ἑλληνισμοῦ, Ἀθήνα 1945, ἰδίως σσ. 50-62, και J. A. Petropoulos, Πολιτικὴ και συγκρότηση κράτους στὸ ἑλληνικό βασίλειο (1833-1843), (ἐμπλουτισμένη μετάφραση του *Politics and Statecraft in the Kingdom of Greece, 1833-1843*, Princeton, New Jersey 1968), (Μορφωτικό Ἰδρυμα Ἑθνικῆς Τράπεζας), τ. Β΄, Ἀθήνα 1986, σσ. 632-634. Στὸ

σημαντικότερο, είναι ή πλευρά που ἀφορᾷ στήν ἐθνική ἀποκατάσταση μέ ὅσο τὸ δυνατό εὐρύτερα σύνορα καὶ κάποιες ἰδιαίτερες προεκτάσεις στὸν χρόνο τῆς στάσης τοῦ Κωλέττη ὡς πρὸς τὸ θέμα αὐτό.

Αὐτὴ ἡ ὁραματικὴ σύλληψη, πού ξεκινώντας ἀπὸ τὰ κηρύγματα τοῦ Ρήγα, κατὰ τὸ αὐτοβιογραφικὸ σημείωμά του πού προτάσσεται στὸν πρῶτο τόμο τῆς ἐκδόσης τοῦ ἀρχείου του, τὸν εἶχε ἐμπνεύσει σ' ὅλη τὴ ζωὴ του μέ ἀφετηρία τὴν ἀπελευθέρωση τῶν συμπατριωτῶν τοῦ Ἑπαιρωτῶν, ὅπως φαίνεται ἀπὸ ὅλη τὴ δράση του καὶ τὴν ἀλληλογραφία του κατὰ τὴν Ἑπανάσταση στήν παραπάνω ἐκδοση, ὑπῆρξε σχεδὸν ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ἀντικείμενο εἰρωνείας καὶ ἀμφισβήτησης μερικὲς φορές ὡς πρὸς τὴν εἰλικρίνεια τῶν διαθέσεων τοῦ Κωλέττη καὶ τὸ ἀκριβὲς νόημα τῆς ἐκφρασῆς του, στήν εὐτυχέστερη στιγμή τῆς γνωστῆς ρητορικῆς δεινότητάς του³. Σήμερα βέβαια ἀναγνωρίζεται ἡ εἰλικρίνειά του, ἡ ἀμφισβήτηση ὅμως ὑπάρχει καὶ ὀφείλεται ἴσως σὲ ἀρνητικὲς προκαταλήψεις καὶ ἑτεροχρονισμένες θεωρήσεις διαφορῶν, ἰδεολογικῶν καὶ μὴ, προελεύσεων σὲ βάρος τοῦ Κωλέττη, καθὼς καὶ στήν ἐθνικὴ περιπέτεια τῆς μικρασιατικῆς καταστροφῆς, στήν ὁποία κατέληξε ἡ μεγάλη ἰδέα, ἡ ὁποία ὡς πρὸς τὸ περιεχόμενό της ἐνέπνεε καὶ ἄλλους πολιτικοὺς σύγχρονους τοῦ Κωλέττη, ὅπως π. χ. τὸν Μαυροκορδάτο. Ἡ ἴδια ὅμως ὑπῆρξε κίνητρο καὶ γιὰ ὁλόκληρη σειρά ἐπόμενων ἐλληνικῶν γενεῶν καὶ ἡ κατευθυντήρια πολιτικὴ γραμμὴ, μέ βάση τὴν ὁποία δημιουργήθηκε ἀπὸ τὸ ἐλληνικὸ κρατίδιο τοῦ 1830 σιγά - σιγά ἡ σημερινὴ Ἑλλάδα μέ τὴ δεδομένη ἐδαφικὴ ὄντοτά της, σχεδὸν στὸ σύνολό της.

Γιὰ νὰ εἰσαχθοῦμε στὸ ζήτημα τῶν ἀμφισβητήσεων, πρέπει νὰ ποῦμε ὅτι ἀμέσως μετὰ τὴν ἐπανάσταση τῆς 3ης Σεπτεμβρίου, πού ἐπέβαλε στὸν Ὀθῶνα τὴ χορήγηση συντάγματος, οἱ τρεῖς ἐγγυήτριες μεγάλες δυνάμεις, Ἀγγλία, Γαλλία καὶ Ρωσία, ὑπέγραψαν διπλωματικὸ πρωτόκολλο τὸν Νοέμβριο τοῦ ἰδίου χρόνου, μέ τὸ ὁποῖο καθόριζαν, μεταξὺ ἄλλων, ὅτι δὲν θὰ διαταρασσόταν ἡ ἡσυχία στὶς τουρκικὲς ἐπαρχίες πού συνόρευαν μέ τὴν Ἑλλάδα⁴. Ὄταν προκηρύχθηκαν οἱ πρῶτες ἐλληνικὲς ἐκλογὲς βάσει τοῦ συντάγματος

ἔργο αὐτὸ γίνεται εὐρεῖα χρῆση τοῦ ὅρου καὶ τοῦ περιεχομένου του γιὰ τὴν πρὶν ἀπὸ τὴν ἐπίσημη διατύπωσή του δεκαετία.

3. J. Th. Malakasses, "The diplomatic position of Colettis vis à vis France and England...", Δωδώνη, Ἑπιστημονικὴ Ἑπετηρὶς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς Πανεπιστημίου Ἰωαννίνων, τ. Δ' (1975), σ. 400 (ὑποσ. 4), ὅπου καὶ βιβλιογραφία γιὰ τὶς ἀπόψεις σχετικὰ μέ τὸ ζήτημα. Ἐπιφυλάξεις διατυπώνονται καὶ στήν Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους, τ. ΙΓ' (1833-1881), σ. 129. Γιὰ τὴν ἀρνητικὴ καὶ εἰρωνικὴ ἀντιμετώπιση τοῦ θέματος ἀπὸ τὸν περασμένο αἰῶνα βλ. τὸ βιβλίο τῆς Σκοπετέα, ὁ. π.

4. J. Th. Malakasses, *France as a protecting power in Greece, 1832-1848*, (διδακτ. διατριβὴ Πανεπ. Cincinnati, 1973), σ. 122.

πού είχε γίνει αποδεκτό και φαινόταν ότι ο Κωλέττης θα τις κέρδιζε, ο φίλος του Υπουργός των Εξωτερικών της Γαλλίας Fr. Guizot, όπως είναι γνωστό, ανήσυχος μήπως ο προστατευόμενός του σκεφθεί να πραγματοποιήσει όσα του είχε εκμυστηρευθεί ότι όνειρευόταν για το ελληνικό μέλλον, όταν υπηρετούσε ως Πρέσβης της χώρας του στο Παρίσι, θέλησε να τον συγκρατήσει και να τον συμβουλεύσει να μην προβεί σε πρόωρες ενέργειες⁵. Είναι βέβαια αναμφισβήτητο γεγονός ότι ο Κωλέττης τότε, γνωρίζοντας πολύ καλά τα πράγματα και τη διεθνή θέση της χώρας, δεν δίστασε να απαντήσει ότι επιθυμούσε μόνον την επέκταση των ελληνικών συνόρων που ίσχυαν, αλλά όχι με εισβολή ή ένοπλη προπαγάνδα, και ότι θα υποστήριζε τη διατήρηση της κατάστασης που υπήρχε όσο θα ήταν Πρωθυπουργός. Αυτό το έγγραφο επικαλούνται όσοι έχουν υποστηρίξει ως σήμερα ότι ο Κωλέττης, όταν προσπαθούσε στην Εθνοσυνέλευση να μεταπείσει τους αυτοχθονιστές λέγοντας ότι η Επανάσταση του '21 δεν έγινε για να δημιουργήσει το μικρό ελληνικό κράτος που δημιούργησε, αλλά για να αναγεννηθεί όλη η ελληνική φυλή, δεν πίστευε ούτε ο ίδιος ότι πρόκειται να πραγματοποιηθούν οι ελληνικοί πόθοι. Αυτά που κήρυσσε αφήνουν να εννοηθεί ότι ήταν δημαγωγία και πολιτική φενάκη.

Ας δοῦμε όμως τα πράγματα σε βάθος, μέσα από τη μακρά προοπτική του χρόνου και λαμβάνοντας υπ' όψιν όλα τα περιστατικά που είναι σήμερα γνωστά. Ίσως έτσι σχηματίσουμε ακριβέστερη γνώση και δικαιότερη κρίση.

Έχει ήδη παρατηρηθεί ότι η θητεία του ετερόχθονα Ι. Κωλέττη στη Σάμο κατά την καποδιστριακή περίοδο με το αξίωμα του Εκτάκτου Επιτρόπου Ανατ. Σποράδων και η δυσάρεστη έκβαση του αποκλεισμού του διοικητικού αυτού τμήματος (που συμπεριελάμβανε επίσης τα νησιά Πάτμο, Λέρο, Κάλυμνο, Ίκαρία και κοντινές νησίδες) από το νεοσύστατο ελληνικό κράτος ασφαλώς βοήθησαν στην πλήρη διαμόρφωση του μεγαλοϊδεατισμού του^{5α}, που πρέπει να θεωρείται φυσική συνέπεια του επηρεασμού του από τις ιδέες του Ρήγα, τις οποίες δηλώνει ότι άσπαζόταν, και από τη συμμετοχή του στην Επανάσταση ανάμεσα στους πολιτικούς ηγέτες της. Αργότερα, το 1833, όταν συζητιόταν το θέμα της νέας πρωτεύουσας του ελληνικού βασιλείου, ο Κωλέττης υποστήριξε στο Υπουργικό Συμβούλιο, όπως είναι γνωστό, ότι η μόνιμη πρωτεύουσα που αρμοζε στην Ελλάδα ήταν η Κωνσταντινούπολη, την οποία έβλεπε, όπως συμπλήρωσε αργότερα,

5. Ό.π., σσ. 143-144. Επίσης, *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, ό.π., σ. 123, Σκοπετέα, ό.π., σ. 264, και Petropoulos, ό.π., σσ. 722-723.

5α. Μαρία - Χριστίνα Χατζηϊωάννου, "Στοιχεία για την οικονομική ζωή της Σάμου στα χρόνια του Καποδίστρια", Πρακτικά Συμποσίου *Η Σάμος από τα βυζαντινά χρόνια μέχρι σήμερα*, Αθήνα 1998, σ. 10.

καὶ ὡς ἐκκλησιαστικὸ κέντρο τοῦ ἑλληνισμοῦ⁶.

Κατὰ τὴν κρίση τοῦ ἀνατολικοῦ ζητήματος τὸ 1839-1841, Πρέσβυς στὸ Παρίσι, ἄσκησε πίεση ὑπὲρ τῶν ἑλληνικῶν ἀλυτρωτικῶν διεκδικήσεων, θεωρήθηκε ὅτι θὰ ἐπέστρεφε στὴν Ἑλλάδα μὲ τὴν ὑποστήριξη τῆς Γαλλίας, γιὰ νὰ τεθεῖ ἐπὶ κεφαλῆς ἐθνικῆς ἐξέγερσης στὴν Ὁθωμανικὴ Αὐτοκρατορία, καὶ τὸ “γαλλικὸ” κόμμα, τοῦ ὁποῖου ἦταν ὁ φυσικὸς ἀρχηγός, μὲ τοὺς στρατιωτικούς του ταυτίστηκε μὲ τὴ φιλοπόλεμη πολιτικὴ γιὰ τὴν προώθηση τοῦ ἐθνικοῦ στόχου⁷.

Μετὰ τὴν ἐπιστροφή του ἀπὸ τὴ Γαλλία, σ’ ὅλη τὴ διάρκεια τῆς πρωθυπουργίας του, ἐλεγχόμενα ληστανταρτικὰ κινήματα στὴν ἑλληνοτουρκικὴ μεθόριο ἐπέτρεπαν νὰ διατηροῦνται ἀμείωτοι οἱ πόθοι γιὰ ἐθνικὴ ἀποκατάσταση στὸν χαμηλὸ βαθμὸ πού ἐπέτρεπαν οἱ διεθνεῖς συνθήκες.

Ἰδιαίτερη διάσταση τοῦ μεγαλοϊδεατισμοῦ τοῦ Κωλέττη ἀποτελοῦν οἱ σχέσεις του μὲ τοὺς Ἀλβανούς, σὲ συνάρτηση τῶν σχέσεων τῶν τελευταίων μὲ τοὺς Τούρκους. Ἐδῶ θὰ πρέπει νὰ ἐπισημάνει κανεῖς σημαντικὴ πλευρὰ τοῦ πολιτικοῦ νοήματος τῆς μεγάλης ιδέας, πού στὴν πορεία της συνδυάσθηκε ἔμμεσα μὲ τὴν ἀλβανικὴ ἐθνικὴ ἀποκατάσταση, ἀποκτώντας ἔτσι χαρακτηριστικὰ πού ἀξίζει νὰ μελετηθοῦν ἰδιαίτερα. Ἐκτὸς ἀπὸ τὴ γειτνίαση τοῦ τόπου τῆς γέννησης τοῦ Κωλέττη μὲ τὸν ἀλβανικὸ γῶρο, πρέπει νομίζομε νὰ γίνῃ μνεία καὶ τοῦ γεγονότος ὅτι, ἀμέσως μετὰ τὴν ἐπικράτησή του τὸ 1832 καὶ τὴν ἥττα τοῦ Αὐγουστίνου Καποδίστρια, ὁ σύμμαχός του κατὰ τὴν εἰσβολὴ στὴν Πελοπόννησο Τούρκαλβανὸς Ταφίλ Μπούζης ἔλαβε μέρος στὴν ἀλβανικὴ ἐξέγερση τοῦ ἔτους αὐτοῦ καὶ τοῦ ἐπομένου εἰσβάλλοντας στὶς ἐπαρχίες Τρικάλων καὶ Ἰωαννίνων μὲ κάποιες ἐπιτυχίες⁸. Ἀλλὰ ἀλβανικὰ ἐπαναστατικὰ κινήματα ἐκδηλώθηκαν τὰ ἐπόμενα χρόνια⁹.

Πρὸς τὸ τέλος τῆς ζωῆς τοῦ Κωλέττη, ὅταν αὐτὸς ἀγωνιζόταν ἀπεγνωσμένα νὰ ἀποκρούσῃ τὴ συνδυασμένη ἀγγλοτουρκικὴ ἐπίθεση, πού προσπα-

6. Γιὰ τὸ κείμενο τῆς πρότασής του βλ. Παρῦς. Παπαδοπούλου - Συμεωνίδου, *Ἡ ἐπιλογή τῆς Ἀθήνας ὡς πρωτεύουσας τῆς Ἑλλάδος, 1833-1834*, Θεσσαλονίκη 1996, σσ. 50-58. Γιὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴ πλευρὰ Π. Σοῦτσος, *Λόγος ἐκφωνηθεὶς ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ Ἰωάννου Κωλέττου τὴν α' Σεπτεμβρίου 1847*, Ἀθήνα 1847, σ. 6.

7. Petropulos, *ὁ.π.*, σσ. 504, 632-634, 722.

8. P. Thëngjilli, “Kryengritjet popullore antiosmane në Shqipëri në vitin 1833” (“Οἱ λαϊκὲς ἀντιοθωμανικὲς ἐξεγέρσεις στὴν Ἀλβανία τὸ 1833”, μὲ γαλλικὴ περίληψη), *Studime Historike*, τ. 32 (τχ. 12, Τίρανα 1978), σσ. 140-141, 172. Γιὰ τὶς σχέσεις Κωλέττη - Ταφίλ Μπούζη τότε βλ. Νικ. Σπηλιάδης, “Σχεδιάγραμμα ἀπομνημονευμάτων”, *Τὰ περιεχόμενα τῶν Γενικῶν Ἀρχείων τοῦ Κράτους*, (ἐκδ. Κ. Διαμάντης, Βιβλιοθήκη Γενικῶν Ἀρχείων τοῦ Κράτους, ἀρ. 13), Ἀθήνα 1974, σ. 592 κ. ἐ.

9. Stavro Skendi, *The Albanian National Awakening 1878-1912*, Princeton 1967, σσ. 23-24.

θοῦσε νὰ τοῦ δημιουργήσῃ ἀξεπέραστες οἰκονομικὲς καὶ πολιτικὲς δυσκολίες, καὶ παράλληλα μὲ τὰ μουσουργικά, ἀπὸ τὸν Ἀπρίλιο τοῦ 1847 ξέσπασε στὴ νότια Ἀλβανία τὸ ἐπαναστατικὸ κίνημα τοῦ Ζενέλ Μπέη Γκιὸν Λέκα (Γκιολέκα), ποὺ μαχόταν ἀποφασιστικὰ κατὰ τῶν στρατολογικῶν καὶ φορολογικῶν ἐπιβαρύνσεων τῶν Ἀλβανῶν ἀπὸ τὶς μεταρρυθμίσεις τοῦ 1839. Ἡ ἐπανάσταση πῆρε μεγάλες διαστάσεις καὶ πρὶν κατασταλεῖ ὕστερα ἀπὸ πέντε μῆνες προκάλεσε μεγάλη ἀναταραχὴ στὴν Ἀλβανία καὶ κλόνισε τὴν τουρκικὴ κυριαρχία¹⁰. Οἱ Ἀλβανοί, στὴν προσπάθειά τους νὰ ἐπιτύχουν τὸν σκοπὸ τους, σὲ δεινὴ οἰκονομικὴ κατάσταση καὶ πρὶν ἀποκτήσουν πλήρη ἐθνικὴ αὐτοσυνειδησία, ἐξέφραζαν τὴν προτίμηση νὰ ἐνωθοῦν μὲ ξένη δύναμη παρὰ νὰ παραμείνουν ὑποτελεῖς στὴν Ὀθωμανικὴ Αὐτοκρατορία¹¹. Ὁ Ὑποπρόξενος τῆς Ἑλλάδος στὰ Γιάννενα Telesforo Clerici¹² στὶς ἀναφορὲς του πρὸς τὸ Ὑπουργεῖο τῶν Ἐξωτερικῶν ἐνημέρωνε λεπτομερῶς τὸν Κωλέττη, ποὺ ἦταν ὁ ἀρμόδιος Ὑπουργός, γιὰ τὶς ἐχθροπραξίες μεταξὺ τῶν Ἀλβανῶν τοῦ Γκιολέκα καὶ τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ, κι αὐτὸς μὲ τὴ σειρὰ του σημείωνε τὶς ἀπαραίτητες ὁδηγίες πρὸς τὰ Ὑπουργεῖα Ἑσωτερικῶν καὶ Στρατιωτικῶν στὰ περιθώρια τῶν ἀναφορῶν. Ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀναφορῶν εἶναι μεγάλος, ἄρα καὶ ἡ ἐνημέρωση ἦταν συνεχῆς, δὲν ἐμφανίζεται ὅμως σ' αὐτὲς ὅποιαδήποτε ἀνάμειξη τῆς Ἑλλάδας, τῆς ὁποίας οἱ σχέσεις μὲ τὴν Τουρκία τὸ τελευταῖο ἔτος τῆς ζωῆς τοῦ Κωλέττη ἦταν τεταμένες λόγω τῶν μουσουργικῶν. Μετὰ τὸ ἄδοξο τέλος τῆς ἐξέγερσης ὁ ἴδιος ὁ Κλέριτσι ἀνέφερε¹³ ὅτι ὁ Γκιολέκας καὶ οἱ Ἀλβανοὶ θεωροῦσαν τὴν ἀποστασία "οὐρανόθεν ἀποφασισμένην" καὶ ἐλπίζανε ἀναπόφευκτο τὸν πόλεμο Ἑλλάδος - Τουρκίας. Οἱ ἐπαναστάτες προέτρεπαν τοὺς Χριστιανοὺς τῆς περιοχῆς νὰ ἀποστατήσουν, γιὰ νὰ ἔχουν τὴν ὑποστήριξή τους. Λίγο ἀργότερα πρόσθεσε¹⁴ ὅτι σημαίνοντες Τουρκαλβανοὶ τῶν Ἰωαννίνων τὸν ρωτοῦσαν πῶς διοικεῖται ἡ Ἑλλάδα μὲ τὸ σύν-

10. Π. Ἀραβαντινός, *Χρονογραφία τῆς Ἡπείρου...*, Ἀθήνα 1856, τ. Α', σ. 408 κ. ἐ. Λεπτομερὴς ἐξιστόρηση τῆς ἐπανάστασης ἀπὸ τὸν Μιλτ. Σπυρομίλιο, "Ἑλλάς καὶ Ἀλβανία. Ὁ Γκιολέκας", *Ὁ Νέος Κουβαράς*, τ. Γ' (1965), σ. 129 κ. ἐ., ὅπου καὶ βιβλιογραφία, στὴν ὁποία ἂς προστεθεῖ Ἐλευθερία Νικολαΐδου, "Ἡ στάση τῆς Τουρκίας ἀπέναντι στοὺς Ἀλβανούς σὲ συνάρτηση μὲ τὴ διάδοση τῆς Μεγάλης Ἰδέας στὴν Ἡπειρο", *Δωδώνη*, τ. 8 (1979), σ. 81 κ. ἐ. Γ. Κολιόπουλος, *Ληστές*, Ἀθήνα 1979, σ. 335 (σημ. 170).

11. Ὑποπρόξενος τῆς Ἑλλάδος στὰ Ἰωάννινα Τελ. Κλέριτσι (ὅπως ὑπογράφει) πρὸς Ὑπουργεῖο Βασιλικοῦ Οἴκου καὶ Ἐξωτερικῶν Σχέσεων, Γιάννενα 22 Μαΐου 1847 (ἀρ. 187), σ. 4: Ἀρχεῖο Ὑπουργείου Ἐξωτερικῶν, 1847 / 36, 2, Ὑποπροξενεῖο Ἰωαννίνων (Ἀνταρσία Ἀλβανῶν).

12. Βλ. γι' αὐτὸν Γ. Τουσίμης, "Ἡ σύσταση καὶ ἡ λειτουργία τοῦ ἐλληνικοῦ προξενικοῦ πρακτορείου στὰ Γιάννενα καὶ ὁ Τελέσφορος Κλέριτζης", *Ἡπειρωτικὸ Ἡμερολόγιο*, Γιάννενα 1984, σσ. 385 - 394. Νικολαΐδου, ὁ.π., σ. 88.

13. Στὶς 24 Ὀκτ. 1847, ΑΥΕ, 1847 / 36, 2 (ἀρ. 444), Ὑποπροξενεῖο Ἰωαννίνων.

14. Ὁ.π., 1 Δεκ. 1847 (ἀρ. 499).

ταγμα καὶ ἐξέφραζαν τὸ φρόνημα νὰ ὑπαχθοῦν σὲ ἄλλη κυβέρνησι, ὑπονοώντας προφανῶς τὴν ἐλληνικὴν, καθὼς οἱ τεταμέναι ἐλληνοτουρκικαὶ σχέσεις τοὺς δημιουργοῦσαν τὴν ἐλπίδα γιὰ τέτοια δυνατότητα.

Ἀπὸ τὴν ἐλληνικὴν πλευρὰ, ἡ μόνη μαρτυρία ποὺ ὑπάρχει γιὰ τὶς διαθέσεις καὶ τὶς ἐνέργειες τοῦ Κωλέττη, ὅπως τουλάχιστον τὶς ἀποδίδει ὁ Μακρυγιάννης, μὲ τὸν ὁποῖο ἀξίζει νὰ σημειωθεῖ ὅτι τότε βρισκόταν σὲ διαμάχη, εἶναι αὐτὴ ποὺ μᾶς δίνει ὁ τελευταῖος μὲ τὸ ἀνεπανάληπτο ὕφος του¹⁵:

Τὸ δειλινὸ βλέπω τὸν κουμπάρο μου τὸν Κωλέττη κι ἔρχεται εἰς τὸ σπίτι μου καὶ μοῦ κάνει χιλιάδες τζιριμόνιες κι ἔκατζε περίτου ἀπὸ τέσσερες ὥρες (...) μοῦ εἶπε πρέπει νὰ ἐτοιμαζόμαστε διὰ ἔξω - ὅσα εἶχαμε μιλημένα πρὸ καιροῦ. Ὅτι ἔστειλε τὰ μέσα τοῦ Γκιουλέκα καὶ πολεμάγει εἰς τὴν Ἀρβανιτιὰ καὶ νὰ μὴν τὸν ἀφήσουμε νὰ χαθεῖ.

Μοῦ εἶπεν αὐτὰ κι ἔφυγεν. Μοῦ σήκωσεν καὶ τὸν μπλόκον.

Σὲ δύο - τρεῖς ἡμέρες τὸν κολλάγει ἓνας νεφρίτης καὶ γύριζε καὶ φώναζε νύχτα καὶ ἡμέρα (...).

Μέσα σ' αὐτὸ τὸ κλίμα ἐντάσσεται τὸ ἔγγραφο ποὺ ἀπέστειλαν λίγες ἴσως μέρες ἀργότερα ὀγδοντακτὼ ἐπαναστατημένοι προύχοντες Ἀλβανοὶ μὲ ἐπικεφαλὴς τὸν Γκιολέκα, στίς 15 Αὐγούστου 1847, δεκαῆξι μέρες πρὶν ἀπὸ τὸν θάνατο τοῦ Κωλέττη, μὲ τὸπο σύνταξιν τὸν κατὰ Κοινοβέλευσι τῆς νότιας Ἀλβανίας. Τὸ ἔγγραφο ἀπευθύνεται στὸν Ὁθωνά καὶ τὴν Ἑλληνικὴν Βουλὴν, σὲ γραφικὴ γιὰ τὴν ἀδεξιότητά της γλῶσσα καὶ ἀπλοϊκὸ ὕφος, μὲ πολλὰ λάθη ποὺ ὀφείλονται στὴν ἐλάχιστη γνῶσιν τῆς γλώσσας ἀπὸ τοὺς Ἀλβανούς συντάκτες τοῦ ἐγγράφου¹⁶. Οἱ Ἀλβανοὶ ἀξιωματοῦχοι περιγράφουν μὲ τὰ πιὸ μελανὰ χρώματα τὴν ἄθλια οἰκονομικὴ κατάστασίν τους καὶ διαμαρτύρονται γιὰ τὸ ὑπερσυγκεντρωτικὸ πολιτικὸ σύστημα ποὺ προσπαθεῖ νὰ τοὺς

15. Ἀρχεῖον τοῦ Στρατηγοῦ Ἰωάννου Μακρυγιάννη, (ἐκδ. Ἰ. Βλαχογιάννη), τ. Β', Ἀθήνα 1907, σ. 439.

16. Πλήρες τὸ πολυσυζητημένο αὐτὸ ἔγγραφο, “ἄνευ μεταβολῆς περὶ τὴν σύνταξιν ἢ τὴν γραφήν”, δημοσιεύθηκε πρώτη φορά στὴν ἐφημ. *Αἰὼν*, 14 / 26 Ἰουλίου 1880 (ἀρ. 3270), στὴ συνέχεια ἐπὶκαιρον ἀρθροῦ τῆς ἐφημερίδας μὲ τίτλο “Οἱ Ἀλβανοὶ καὶ ἡ Ἑλλάς”, μὲ τὸ ὁποῖο προβάλλεται ἡ τάσις τῶν παλαιότερων Λιάπηδων νὰ συνεργασθοῦν στενὰ μὲ τὴν Ἑλλάδα, σὲ ἀντίθεση μὲ τοὺς σύγχρονους τότε Ἀλβανούς. Τὸ ἔγγραφο, τοῦ ὁποίου δὲν γνωρίζομε πῶς ἔλαβε γνῶσιν ἡ ἐφημερίδα, ἀφοῦ, ἂν παραδόθηκε σὲ ἀρμόδια κρατικὴ ἀρχή, ἔπρεπε νὰ βρίσκεται σὲ κρατικὸ ἀρχεῖο, ἀναδημοσιεύθηκε ἀπὸ τὴν ἐφημ. τῆς Κωνσταντινούπολης *Νεολόγος*, 18 / 30 Ἰουλ. 1880 (ἀρ. 3429), σ. 3, καὶ ἀπὸ τὸν Κ. Μπίρη, *Ἀρβανίτες. Οἱ Δωριεῖς τοῦ νεωτέρου Ἑλληνισμοῦ*, Ἀθήνα 1960, σ. 358 κ. ἐ. Χωρὶς τὶς ὑπογραφὰς δημοσιεύθηκε ἀπὸ τοὺς Ἀθ. Πετρίδη, “Ἡ ἐπανάστασις τοῦ Γκιολέκα”, *Φωνὴ τῆς Ἠπείρου*, 1 Ὀκτ. 1893 (ἀρ. 55) - 24 Δεκ. 1893 (ἀρ. 67, μὲ κάποια ἐνδιάμεσα κενά), καὶ ἀπὸ τὸν Σπυρομίλιο, *δ. π.*, σσ. 209-210.

επιβάλλει ή Πύλη. Ἀφοῦ διακηρύσσουν γιά τόν λόγο αὐτό τήν ἀποστασία τους ἀπό τήν ὀθωμανική ἐξουσία, ζητοῦν νά ἐνταχθοῦν στό ἐλληνικό κράτος (“νά γινώμεθα σιούδιτοι οἱ κάτωθεν πέντε καζάδες”), μέ κάποιες γραπτές συμφωνίες, ἐνθαρρυσμένοι πιθανότατα, κατὰ τὰ γραφόμενα τοῦ Μακρυγιάννη, ἀπό ἐλληνικές ἐνισχύσεις τῶν ὁποίων δέν γνωρίζομε τή φύση καί τὸ μέγεθος. Παρόμοια ἐπιθυμία εἶχαν ἐκδηλώσει ἀγάδες τῆς Λιαπουριάς πρὸς τὸν Καποδίστρια ἤδη ἀπὸ τὸ 1829¹⁷.

Τὸ ἔγγραφο παρέμεινε ἀπὸ τότε στήν ἀφάνεια καί δέν γνωρίζομε ἂν καί σέ ποιά ὑπηρεσία παραδόθηκε οὔτε ἂν ἐγινε κάποια ἐνέργεια. Πάντως στό Ἀρχεῖο τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν τὸ ἀναζητήσαμε χωρὶς ἀποτέλεσμα. Εἶναι ὁμως βέβαιο ὅτι δέν πρόλαβε ζωντανὸ τὸν Κωλέττη, πού πέθανε στίς 31 / 12 Σεπτ. 1847, καί δέν εἶχε συνέχεια, πού θὰ ἔδινε ἴσως ἄλλη τροπὴ στήν ἱστορία καί στίς σχέσεις τῶν δύο λαῶν. Ἐπαναφέρεται στό προσκήνιο τὸ 1880 μέ τρόπο πού δέν γνωρίζομε, ὅταν ἔχει ἐκδηλωθεῖ ἔντονος ἄλβανικὸς ἐθνικισμὸς καί ἔχει γίνεи λόγος ἀκόμη καί γιὰ ἐλληνο-αλβανικὸ βασίλειο μέ τήν ὑποστήριξη τοῦ *Gius. Garibaldi*¹⁸, ἀλλὰ χωρὶς ἀποτέλεσμα¹⁹.

Χρειάζεται ὁμως νά γίνουν καί κάποιες ἄλλες συμπληρωματικὲς παρατηρήσεις. Εἶναι ἀγνωστὴ ἡ τύχη τοῦ πρωτοτύπου, πού σύμφωνα μέ τὴν πρώτη δημοσίευση ἔφερε σαφανεπτά προσωπικὲς σφραγίδες πλὴν στίς ὑπογραφές, στήν ἐλληνική (στό σύνολό τους ὀδοντοσκότῳ, ἴσως ὄχι ὅλες μέ σφραγίδα). Ἀγνωστο καί ἂν ἦταν αὐτόγραφες. Ὁ πρῶτος ἀφηγητὴς τῆς ἐπανάστασης τοῦ Γκιολέκα Ἀθ. Πετρίδης, λόγιος καί γραμματικὸς του, ἀναφέρει στὰ 1893²⁰ ὅτι τότε κατεῖχε τὸ ἔγγραφο (πρωτότυπο ἢ ἀντίγραφο δέν γνωρίζομε), τοῦ ὁποίου τοῦ ἔδωσε ἀντίγραφο, ὁ Γεώργιος Στεφάνου, Ἀρχηγὸς τῆς Χωροφυλακῆς καί γιὸς τοῦ Στεφάνου Τσάλη, στὸν ὁποῖο εἶχε παραδοθεῖ τὸ ἔγγραφο ἀπὸ τοὺς ἐπαναστάτες. Ὁ Σπυρομίλιος γράφει²¹ ὅτι, ὅταν ὁ τελευταῖος ἔφθασε, τὸ ἔγγραφο παραδόθηκε στὸν Βορειοηπειρώτη ἔμπιστο τοῦ Κωλέττη Σιδέρη Πράτσικα. Ἀξίζει νά προστεθεῖ ὅτι τὸ περιεχόμενο τοῦ ἐγγράφου εἶχε γίνεи εὐρύτερα ἴσως γνωστὸ πρὶν δημοσιευθεῖ ἀπὸ

17. Μπίρης, ὁ. π., σ. 356.

18. Ἀντ. Λιάκος, *Ἡ ἰταλικὴ ἐνοποίηση καί ἡ Μεγάλὴ Ἰδέα*, Ἀθήνα 1985, σσ. 160-162. Πβ. Κ. Ἀμαντος, *Οἱ βόρειοι γείτονες τῆς Ἑλλάδος (Βούλγαροι - Ἀλβανοί - Νοτιοσλάβοι)*, Ἀθήνα 1923, σ. 149.

19. Μιλτ. Σπυρομίλιος, “Ἑλλάς καί Ἀλβανία. Μία ἀπόπειρα προσεγγίσεως Ἀλβανῶν καί Ἑλλήνων κατὰ τὸ 1877-1878”, *Ὁ Νέος Κουβαράς*, τ. Β’ (1962), σ. 135 κ. ἑ. Skendi, ὁ.π., σσ. 82 - 86.

20. *Φωνὴ τῆς Ἠπείρου*, 3 Δεκ. 1893 (ἀρ. 64), σ. 4.

21. Ὁ.π., σ. 211.

τὴν ἐφημερίδα *Αἰών*, ἀφοῦ ὁ Ἀντ. Γεωργίου ἀναφέρει τὸ 1880²² ὅτι ἡ ἐφημερίδα τοῦ Λονδίνου “*Σημαία*” ἔγραψε στηριζόμενη σὲ ἔγγραφο Ἀγγλοῦ ποὺ ζοῦσε στὴν Ἠπειρο ὅτι 21.610 οἰκογένειες Μωαμεθανῶν Ἀλβανῶν Μαλακάστρας, Βετρῆ, Μουζακιοῦ, Μπερατιοῦ, Τεπελενιοῦ, Δελβίνου, Αὐλώνας, Πρεμετῆς ἔγραψαν στὴ Βουλὴ καὶ στὴ Γερουσία ὅτι ἐπιθυμοῦσαν νὰ ἐνωθοῦν μὲ τὴν Ἑλλάδα.

Μετὰ τὶς παρατηρήσεις αὐτές, προκύπτει τὸ ζήτημα ἂν ὁ Κωλέττης εἶχε ἐνισχύσει τοὺς Ἀλβανούς στὴν ἐξέγερσή τους καὶ τί ἦταν ἀκριβῶς αὐτὸ ποὺ τοῦ ζητοῦσαν. Ἀπὸ ὅσους ἀσχολήθηκαν μὲ τὸ ζήτημα, θεωροῦν δεδομένη τὴν ἐνίσχυση τοῦ Γκιολέκα ἀπὸ τὸν Κωλέττη, μαζὶ μὲ τοὺς Πετρίδη, Γεωργίου καὶ Σπυρομίλιο, οἱ Βασ. Ζῶτος Μολοσσός²³, Χρ. Σούλης²⁴ καὶ Νικ. Πατσέλης²⁵. Ὁ καθηγητὴς τῆς Νομικῆς καὶ πολιτευτὴς Νεοκλῆς Καζάζης (ἀπὸ ὑπόδουλη περιοχὴ ὁ ἴδιος, θερμὸς ζηλωτὴς καὶ πρωτεργάτης τῆς ἀφύπνισης τῆς ἐθνικῆς συνείδησης τοῦ ἀλύτρωτου ἑλληνισμοῦ), ἀναφέρει τὴν προσέγγιση τῶν Ἀλβανῶν ἐπὶ Κωλέττη καὶ δίνει στοιχεῖα γιὰ τὴ συνέχεια τῆς ὑπόθεσης²⁶. Ἀντίθετα, οἱ Ἀραβαντινὸς καὶ Νικολαΐδου δὲν ἔχουν γνώμη γιὰ τὸ ζήτημα, ἐνῶ ὁ Π. Καρολίδης²⁷, ποὺ δὲν ἀσχολεῖται μὲ τὸ ἔγγραφο, ὑποστηρίζει ὅτι ὁ Κωλέττης δὲν ἔδινε σημασία σὲ τίς διαδιδόμενες φήμες γιὰ συνεννοήσεις συμμαχίας μὲ τοὺς Ἀλβανούς καὶ δὲν σκεπτόταν σοβαρὰ γιὰ ἐπαναστατικὰ κινήματα. Τὴν ἴδια ἀποψὲς ὑποστηρίζει καὶ ὁ Μπίσης²⁸, ποὺ ἐξηγεῖ τὸ αἶτημα τῆς ὑπηρετικῆς ὡς ἐνδεχόμενη ἑλληνικὴ ἰθαγένεια στὰ ὅρια τοῦ τουρκικοῦ κράτους, ἀπὸ πιθανὴ παρανόηση τοῦ ὅρου. Πάντως, καὶ ἂν ληφθεῖ ὑπ’ ὄψιν ἡ μαρτυρία τοῦ Μακρυγιάννη, δὲν γνωρίζομε σὲ ποιοὺ βαθμοὺ ἀνταποκρινόταν στὴν ἀλβανικὴ πρωτοβουλία ὁ Ἑλληνας Πρωθυπουργός, ποὺ ἤξερε καλὰ τὰ πρόσωπα καὶ τὰ πράγματα τῆς Ἀλβανίας καὶ ἴσως ἐνθάρρυνε τοὺς Ἀλβανούς ἐπαναστάτες νὰ προχωρήσουν στὴν τόσο σοβαρὴ πρόταση τοῦ ἐγγράφου, ἡ ὁποία ὅμως δὲν τὸν πρόλαβε ζωντανό, ὥστε αὐτὸς νὰ τὴν ἀξιοποιήσει ὅπως μπορούσε. Γιὰ τὴν καλύτερη κατανόηση τοῦ ἐγγρά-

22. Ἀντ. Γεωργίου, *Πολιτικὸν κάτοπτρον τῶν πολιτικῶν τῆς Ἑλλάδος κατὰ τὸν ἐν ἔτει 1877 ρωσοτουρκικὸν πόλεμον*, Ἀθήνα 1880, σ. 264 κ. ἐ.

23. Β. Ζῶτος Μολοσσός, *Ἠπειρωτικαὶ μελέται*, τ. Δ', *Δρομολόγιον τῆς ἑλληνικῆς χερσονήσου*, Ἀθήνα 1887, σ. 174.

24. Λῆμμα “Γκιολέκας” στὴ *M. E. E.*

25. Ν. Πατσέλης, “Ἡ ἐπανάστασις τοῦ Γκιολέκα”, *Ἠπειρωτικαὶ μελέται*, Γιάννενα 1966, σ. 15 κ. ἐ. (ἀνατύπωση ἀπὸ τὴν *Ἠπειρωτικὴ Ἑστία*, τ. 14, 1965, σσ. 193-202).

26. Νεοκλ. Καζάζης, *Ἑλληνοαλβανικὴ συνεννόησις. Τὸ ἀλβανικὸν ζήτημα ἐν σχέσει πρὸς τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος*, (Ἑταιρεία Ἑλληνισμός), Ἀθήνα 1907. Πβ. Λιάκος, ὁ.π.

27. *Σύγχρονος ἱστορία τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν λοιπῶν λαῶν τῆς Ἀνατολῆς ἀπὸ τοῦ 1821 μέχρι τοῦ 1921*, τ. Γ', Ἀθήνα 1923, σ. 274.

28. Ὁ.π., σ. 361.

φου πρέπει να προστεθεί ότι Έλληνες και Άλβανοί την εποχή αυτή θεωρούταν λαοί με στενή συγγένεια²⁹.

Μετά τον θάνατο του Κωλέττη τα πράγματα προχώρησαν με τον γνωστό ρυθμό προς την ολοκλήρωση του σχεδίου που από τα χρόνια της Επανάστασης είχε συλλάβει και διατυπώσει με την καίρια επιγραμματική έκφρασή του ο Ήπειρώτης πολιτικός σχετικά με την υπόθεση των αλύτρωτων ακόμη Ελλήνων. Οί ξεγέρσεις του 1853-1854 και 1878 στην Ήπειρο, Θεσσαλία και Μακεδονία κατέληξαν μόλις το 1881 στην απελευθέρωση της Θεσσαλίας και της περιοχής της Άρτας. Η ιδέα που εκφράζεται στο παραπάνω έγγραφο συνέχισε να επιβιώνει ως τις αρχές του 20ού αιώνα, όταν μερίδα Ελλήνων και Άλβανων πρότειναν την πολιτική συνένωση των δύο λαών σε δυαδικό κράτος κατά το πρότυπο της Αυστροουγγαρίας για τη λύση του αλβανικού ζητήματος³⁰.

Η σύνδεση της μεγάλης ιδέας με τον Κωλέττη έδειξε μεγάλη άντοχή στον χρόνο και είχε πολύ έντορες αρνητικές επιπτώσεις για τον εκφραστή της ιδεολογίας, εφόσον διπλωματικοί και άλλοι λόγοι το επέβαλλαν. Λίγο πριν από την απελευθέρωση της νότιας Ήπειρου, δημιουργείται από Σιρακιώτες ο "Πολιτικός σύλλογος 'Ο Κωλέττης", ενδεικτικό των συνειδησιακών ζυμώσεων που πραγματοποιούνται, καθώς πλησιάζει η μεγάλη εξόρμηση των βαλκανικών πολέμων 1912-1913. Πρόκειται για τοπικό σύλλογο των Ιωαννίνων, στο οποίο οι επιδιώξεις ήταν, βέβαια, και η προβολή των επιφανών Σιρακιωτών³¹. Η προσπάθεια για ελληνοαλβανική προσέγγιση εκείνη την εποχή είχε καταστήσει επίκαιρη τη μνήμη του Σιρακιώτη πολιτικού. Γύρω στα 1909 ο σύλλογος αυτός ζήτησε να του δωρηθεί από το Πανεπιστήμιο Αθηνών προτομή του Κωλέττη, αγορασμένη από το κληροδότημα του Σιρακιώτη ευεργέτη της ιδιαίτερης πατρίδας του Σπυρίδωνος Μπαλτατζή. Ο Μπαλτατζής πέθανε, σύμφωνα με την επιγραφή του τάφου του στο Σιράκο, στις 16 Μαρτίου 1908³². Η Πανεπιστημιακή Σύγκλητος δέχθηκε να ικανο-

29. Σκοπετέα, ό.π., σσ. 187-188.

30. Καζάζης, ό.π., σ. 31 κ. έ. Βλ. και ύποσ. 18 και 19 για τα προηγούμενα από την αλβανική πλευρά. Ο Βασ. Κόντης στην *Ιστορία του Έλληνικού Έθνους*, τ. ΙΔ' (1881-1913), σ. 386, και στην εισαγωγή του βιβλίου του *Ευαίσθητες Ισορροπίες. Ελλάδα και Άλβανία στον 20ό αιώνα*, Θεσσαλονίκη 1994, στο οποίο παρέχει και βιβλιογραφία, εξετάζει το αλβανικό ζήτημα από το συνέδριο του Βερολίνου, χωρίς να ασχολείται με τη γέννηση του ζητήματος της ελληνοαλβανικής συνένωσης.

31. Πληροφορία που όφειλω στον Σιρακιώτη δάσκαλο Δευκ. Μαντζίλα, ό όποιος έθεσε ύπ' όψιν μου και αντίτυπο "έφημερίδας" που εξέδωσε το 1924 με τίτλο *Κρυστάλλης* ό σύλλογος. Τόν εύχαριστώ θερμά.

32. Αντίτυπο της διαθήκης του Σπ. Μπαλτατζή, που έχει έκτυπωθεί από το Έθν. Πανεπιστήμιο το 1908, βρίσκεται στο κοινοτικό γραφείο Σιράκου. Πρώτη μνεία του κλη-

ποιηθεῖ ἡ αἴτηση τοῦ συλλόγου νὰ δωρηθεῖ ἡ προτομὴ στὸν σύλλογο καὶ νὰ μεταφερθεῖ στὸ Σιράκο, ἀλλὰ ἡ Πρυτανεία, θέλοντας νὰ βεβαιωθεῖ γιὰ τὴν ἔγκριση τῆς ἀπόφασης ἀπὸ τὴν πολιτεία, τὸν Σεπτέμβριο τοῦ 1910 ἀπηύθυνε γραπτὸ ἐρώτημα στὸ Ὑπουργεῖο τῶν Ἐξωτερικῶν, στὸ Ἀρχεῖο τοῦ ὁποῖου ὑπάρχει τὸ σχετικὸ ἔγγραφο³³, γιὰ τὴν καταλληλότητα τοῦ χρόνου ἀπὸ πολιτικὴ ἀποψη νὰ δωρηθεῖ ἡ προτομὴ στὸν σύλλογο καὶ νὰ μεταφερθεῖ στὴ γενέτειρα τοῦ Κωλέττη. Τὸ ἔγγραφο εἶναι ἀχρονολόγητο, ἔχει ὁμως ἡμερομηνία εἰσαγωγῆς 21 Σεπτεμβρίου 1910. Γράφει τὸ Πανεπιστήμιο:

Πρὸς τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Ἐξωτερικῶν

Ἡ Ἀκαδημαϊκὴ Σύγκλητος τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου, κατόπιν αἰτήσεως τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτικοῦ συλλόγου Συράκου “Ὁ Κωλέττης”, ἐδέξατο ὅπως ἡ ἐκ τῆς κληρονομίας τοῦ ἀειμνήστου Σπυρίδωνος Μπαλτατζῆ ἀγορασθεῖσα παρὰ τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου προτομὴ τοῦ Ἰωάννου Κωλέττου δωρηθῇ εἰς τὸν σύλλογον τοῦτον. Παρακαλοῦμεν δὲ τὸ Σ. Ὑπουργεῖον ὅπως γνωρίσῃ τῇ πρυτανείᾳ ἐὰν κρίνῃ τὴν ἐποχὴν ταύτην, καθ’ ἣν εἰσιν τεταμέναι αἱ σχέσεις τοῦ ἡμετέρου κράτους πρὸς τὴν ὁμορον ἐπικράτειαν, εὐθετοῦν ὅπως ἐκτελέσῃ τὴν ἀπόφασιν ταύτην τῆς Ἀκαδημαϊκῆς Συγκλήτου, ἀποστέλλουσα διὰ τοῦ ὀρισθέντος ἀντιπροσώπου τοῦ περὶ οὗ πρόκειται συλλόγου τὴν προτομὴν τοῦ Κωλέττου εἰς Συράκον.

(Τ. Σ.)

(Ὑπογρ.)

Ὁ Πρύτανις

Ἐ. Ἰ. Ζολώτας

Στὸ ἐρώτημα τοῦ Πανεπιστημίου τὸ Ὑπουργεῖο ἀπάντησε στὶς 22 Σεπτεμβρίου ἀρνητικὰ, ἐννοώντας βέβαια ὅτι ὁ χρόνος γιὰ τὴ δωρεὰ στὸ Σιράκο τῆς προτομῆς τοῦ γνωστοῦ γιὰ τὸν μεγαλοῖδεατισμὸ του Ἑλληνα Πρωθυπουργοῦ δὲν ἦταν ὁ καταλληλότερος μὲ τὶς ὑπάρχουσες συνθῆκες, γιατί θὰ μποροῦσε νὰ δημιουργήσῃ ἀκαιρα διπλωματικὸ θέμα. Ἐκείνη τὴν ἐποχὴ, μετὰ τὴν ἐπανάσταση τοῦ Στρατιωτικοῦ Συνδέσμου στὸ Γουδί, ὁ ὁποῖος ζητοῦσε νὰ ἀναλάβῃ ἡ Ἑλλάδα ἐντατικὲς στρατιωτικὲς προετοιμασίες, ἐν ὧσιν τοῦ πολέμου, ποὺ φαινόταν ἀναπόφευκτος, προκειμένου νὰ διεκδικήσῃ ἡ χώρα τὴν ἐδαφικὴ ἐπέκταση ποὺ τῆς ἄξιζε, εἶχαν γίνει ἐκλογές,

ροδοτήματος βλ. στὴ λογοδοσίᾳ *Τὰ κατὰ τὴν πρυτανείαν Κυπαρίσσου Στεφάνου*, πρυτανεύσαντος κατὰ τὸ ἀκαδημαϊκὸν ἔτος 1908-1909, Ἀθήνα 1911, σ. 139. Γιὰ τὴν ἀγορὰ τῆς προτομῆς καὶ τὴν ἀξία τῆς κληρονομίας, ὁ. π., σ. 390 καὶ 443 ἀντίστοιχα.

33. ΑΥΕ, φ. 1910, ἄ. ἁ. κ. ΛΗ', Ἐκπαιδευτικὰ καὶ προϋπολογισμοὶ προξενείων (σύμφωνα μὲ κατάταξη τοῦ 1980, ποὺ ἔχει ἀλλάξει).

στις ὁποῖες εἶχε ἐπικρατήσει ὁ ἐκλεκτὸς τοῦ Στρατιωτικοῦ Συνδέσμου Ἐλευθέριος Βενιζέλος, καὶ ἐπρόκειτο νὰ ἀναλάβει ὁ ἴδιος γιὰ πρώτη φορὰ τὴ διακυβέρνηση τῆς χώρας. Ἐκκρεμοῦσε δηλαδὴ ἐπικείμενη κυβερνητικὴ ἀλλαγὴ. Ἔτσι τὸ θέμα ἐκείνη τὴ στιγμὴ ἀναβλήθηκε. Ἀνάμεσα στὰ ἄλλα ὑπάρχοντα τῆς κληρονομίας Μπαλτατζῆ, ὅμως, βρέθηκε καὶ ἡ προτομὴ τοῦ Κωλέττη, ποὺ μετὰ τὴν ἀπελευθέρωση τοῦ Σιράκου ἔχει στηθεῖ τὴ δεκαετία τοῦ 1930 στὸν χώρο τοῦ σπιτιοῦ του³⁴. Ἀσφαλῶς πρόκειται γιὰ τὴν ἴδια προτομὴ ποὺ εἶχε ἀγοράσει τὸ Πανεπιστήμιο ἀπὸ τὴν κληρονομία Μπαλτατζῆ καὶ τὸ Ὑπουργεῖο Ἐξωτερικῶν δὲν ἐπέτρεψε τὸ 1910 νὰ παραδοθεῖ στὸ Σιράκο, γιὰ νὰ μὴ δημιουργηθεῖ διπλωματικὸ ζήτημα. Ἔτσι, χάρις στὸ ἔγγραφο αὐτὸ τοῦ Πανεπιστημίου ἔχομε τὸ ἱστορικὸ τῆς προτομῆς.

Ἄσχετα πάντως ἀπὸ τὸν φόβο δημιουργίας διπλωματικοῦ ζητήματος, τὰ γεγονότα ἐξελίχθηκαν νομοτελειακὰ καὶ μὲ τὸν τρόπο ποὺ θὰ ἐπιθυμοῦσε ὁ Σιρακιώτης Πρωθυπουργός.

ABSTRACT

Arist. Stergellis, *New aspects about John Colettis' great idea after his death*

In this study evidence is given that the Greek statesman John Colettis was absolutely sincere when he declared that the Greek revolution of 1821 aimed at the liberation of all unredeemed Greeks, while knowing all along that the great powers would not allow a war between Greeks and Turks to take place. His intention to provoke instability to the Ottoman Empire is indicated, among others, from a document sent from Albanian revolted notables to the Greek Government some days before the death of Colettis (31 Aug. 1847), asking to be considered as Greek subjects and to be protected as such. This idea survives until the beginning of the 20th century. In the end, an unpublished document is discussed, bearing on the fears of the Greek Government in 1910 to place Kolettis' bust in his birth place lest a tension between Greece and Turkey be provoked.

34. Πληροφορία ἀπὸ ξενάγηση κατὰ τὴν ἐπίσκεψή μου στὸ Σιράκο τὸ 1997 ἀπὸ τὸν δημοδιδάσκαλο καὶ Ἀντιπρόεδρο τῆς κοινότητος κ. Σπ. Νταλαούτη.

